

liko grupa pitanja upućenih i Nijemcima i stranim radnicima. Pitanja su se odnosila na predodžbe o zajedničkom životu koje postoje u svijesti ispitanika: koliko se predodžbe podudaraju sa činjenicama, te na omjer zadovoljstva stanovnika naselja u kome su koncentrirani strani radnici i njihovog osjećaja diskriminacije i otuđenosti. Kratko je izložila osnovne geografske, povijesne i demografske podatke o gradiću u kojemu je istraživala kao i atmosferu života u njemu. Dala je i kratak ali slikovit opis rada, stanovanja, slobodnog vremena i obiteljskog života stranih stanovnika u radničkom naselju, kao i opis njihovih susjedskih odnosa s Nijemcima.

Ustanovila je etnološki vrlo zanimljive mehanizme rješavanja tegoba i sukoba. Za strane je to radnike uključivanje u potrošačku trku, nastojanje da se postigne zapadnonjemački životni standard, zatim (povezano ili nezavisno od prvoga) bijeg u "iluziju povratka u domovinu", te postepeno prihvatanje normi mira, čistoće i distance koje njemački starosjedoci (iako danas u manjini) nameću naselju. Za Nijemce, agresivno etnocentrične, stranci su "prirodni" (nekultivirani,) ljudi i fizička opasnost. Treći je obrambeni mehanizam nostalgična retrospektivna iluzija, bijeg u sjećanje na "bolja vremena". Istraživanje Sigrid Hierschbiel je pokazalo da i strani radnici i Nijemci žive u nadi da će prvi otići iz Njemačke. Susjedstvo doživljavaju kao provizorni "socijalni vakuum", a zapravo trajno žive u nezadovoljavajućem provizoriju. Konfrontacija sa strancima u funkciji je održavanja onih tananih preostalih veza među njemačkim stanovništvom radničkog naselja, kao i veza tog stanovništva s ostalim građanima (naselje je smješteno na periferiji). Grupni identitet njemačkog stanovništva u naselju više se ne temelji na zajedničkim uvjetima rada i života, već prvenstveno na zajedničkoj predodžbi neprijatelja, naravno grubo uopćenoj.

Autorica je svjesna da ovaj rad, ograničen na jedno radničko naselje i na malen broj kazivača, ima karakter predistraživanja koje na temelju prikupljenih kvantitativnih i kvalitativnih podataka samo upozorava na različite aspekte problematike integracije karakteristične za društvenu situaciju gradića od sedam i po tisuća stanovnika. Relevantnu teorijsku

literaturu, kao i rezultate većih empirijskih istraživanja u SR Njemačkoj, iskoristila je kao polazište i okvir svoga rada. Tim je istraživanjem na još jednom primjeru samo potvrdila već poznate zaključke o problematici društvene integracije stranih radnika. Originalno je u njezinom radu (etnološko) pitanje o eventualnom utjecaju veličine urbane sredine na moguću, odnosno ostvareni stupanj integracije stranih radnika i njemačkih starosjedilaca. Komparativno koristeći istraživanja drugih autora, Sigrid Hierschbiel zaključuje da su problemi u velikim i malim gradovima isti jer su strukturno uvjetovani. Jedina je razlika u tome što svekolika diskriminacija imigranata u velikim gradovima, zbog kvantitativnog aspekta, izgleda daleko složenija, čak nerješiva, dok u malim gradovima postoji u malo ljepšem "omotu", pa je i za diskriminiranu stranu lakše podnosiva. Svjesna nerealnosti pretjeranog optimizma u pogledu parcijalnih rješenja problema kojima su uzroci duboko u strukturi postojećih globalnih društvenih odnosa, autorica se kao etnolog nada da će ovaj angažirano intonirani rad bar za određenu grupu ljudi značiti posredovanje koje će im olakšati međusobno upoznavanje i prihvatanje.

MAJA POVRZANOVIĆ

Gisela Welz, Räume lokaler Öffentlichkeit, Die Wiederbelebung historischer Ortsmitelpunkte, (Notizen, Bd. 23), Institut für Kulturanthropologie und Europäische Ethnologie der Universität Frankfurt am Main, Frankfurt am Main 1986, 300 str.

U 23. svesku časopisa *Notizen* Instituta za kulturnu antropologiju i evropsku etnologiju frankfurtskog sveučilišta, kao i u prethodnom, objavljena je magistarska radnja iz kulturne antropologije rađena na tom sveučilištu pod vodstvom Ine-Marije Greverus. To je rad Gisele Welz *Prostori lokalne javnosti: ponovno oživljavanje povijesnih mjesnih jezgara*.

Lokalnu javnost (*lokale Öffentlichkeit*) autorica određuje kao kulturnu vrednotu koju nastoje ostvariti starosjedoci i novi stanovnici

prigradskih naselja koji danas žive jedni pored drugih, ali ne i jedni s drugima. Lokalna je javnost polje neformalne društvene interakcije koje ljude različitog socijalnog i kulturnog miljea, ali istog mjesta stanovanja, navodi na kontakt i razmjenu. Lokalna javnost znači spremnost na razgovor u socijalno i prostorno preglednim okvirima jednoga naselja, gradića ili velegradske četvrti. Valja je smjestiti između kontrolirajuće blizine seoskog susjedstva i oblika komunikacije urbane javnosti (*urbane Öffentlichkeit*), koja omogućuje kontakt ljudi koji se međusobno uopće ne poznaju, redovito uz zadržanu socijalnu distancu.

Gisela Welz u ovoj studiji razmatra mogućnost ostvarivanja "javnosnog potencijala" ulica i trgova, odnosno lokalne javnosti kao kulturne vrednote. Pita se može li se u starim mjesnim centrima (otvorenim prostorima oblikovanim u prošlosti) poticati ili ponovo uspostaviti lokalna javnost - poboljšanjem njihovih upotrebničkih vrijednosti za pješake, ponudom sadržaja koji rezultiraju duljim zadržavanjem ljudi u određenom prostoru i njihovom komunikacijom.

Dvogodišnje terensko istraživanje autorica je provela na početku osamdesetih godina u četiri gradića u okolici Frankfurta na Majni (Hessen, okrug Main-Taunus), čije su karakteristike neposredno uvjetovane blizinom rastuće urbane aglomeracije. Radi se o tipičnim primjerima nekadašnjih agrarnih naselja koja su postala dio gusto naseljenog urbaniziranog prostora čije je stanovništvo najvećim dijelom zaposleno u industriji, a prometne veze omogućuju svakodnevnu intenzivnu pokretljivost unutar regije u kojoj je mjesto rada većine stanovnika znatno udaljeno od mjesta stanovanja. Kako su planovi revitalizacije centara tih gradića i njihovo ostvarivanje bili u različitim stadijima, autorica je mogla u cijelosti pratiti proces u kojemu jedna ulica ili trg - nekada multifunkcionalni, a danas svedeni na prometnu površinu - ponovo postaju prostorom lokalne javnosti. Istražujući svoj predmet kvalitativnim metodama - izradom karata djelatnosti određenih prostorom (*raumbezogene Tätigkeitenkartierung*), analizom izgleda mjesta (*Ortsbildanalyse*), sudjelujućim promatranjem i intervjuima - u ovome radu iscrpno i sustavno opisuju (koristeći crteže, fotografije, karte,

tabele, grafikone) i analizira stadije toga procesa. Posebno je zanimljiva metoda izrade karata djelatnosti određenih prostorom, gdje se crtežom i riječima u malom odsječku vremena pomno bilježe sve aktivnosti u određenom otvorenom gradskom prostoru. Sustavnim nizom takvih karata stvara se detaljna slika djelatnosti klasificiranih kao komunikacija i zadržavanje bez komunikacije, održavanje prostora i kontrola prostora, upotrebe prostora za potrošnju, te upotrebe prostora za igru i istraživanje.

Ovdje provedena analiza građe skupljene navedenim metodama počiva na spoznaji da povijesno oblikovani otvoreni prostori - i kao upotrebna vrijednost i kao nosioci značenja - igraju važnu ulogu u razvijanju lokalne javnosti. Autorica se stoga zalaže za krajnje oprezno (pre)vrednovanje povijesnih ulica i trgova koje bi uzimalo u obzir sve činioce funkcioniranja naselja kao društveno-prostornog sustava koji zadovoljava potrebe stanovnika i tako im postaje zavičajem. Ovom su studijom određene smjernice usklađenog planiranja uređenja i sadržaja otvorenog prostora starih mjesnih centara s potrebama stanovnika. Autorica se nada da ih neće razmotriti samo pojedini arhitekti već da će i građanima i donosiocima političkih odluka pomoći u prosudbi predloženih planerskih rješenja. Iscrpno i argumentiranog teorijskog utemeljenja i savjesno provedenog i prezentiranog empirijskog dijela, ova je studija idejama bogat i znanstveno zreo primjer kulturne antropologije ekološke argumentacije, popraćen bibliografijom od oko 150 naslova. Mogao bi biti zanimljiv i koristan ne samo etnologima već i drugim stručnjacima koji razmišljaju o čovjeku i gradskom prostoru.

Četiri istraživana gradića u gusto naseljenom prostoru oko Rajne i Majne podliježu procesima promjena koji smanjuju sposobnost pojedinog naselja da zadovolji potrebe svojih stanovnika. Njihove aktivnosti stoga prelaze granice naselja. Istovremeno teče doseljavanje novih stanovnika koji "bježe" iz velikog grada. Naselje se kao društveno-prostorni sustav mijenja, a njegovi se stanovnici sve teže snalaze u promjenama. Poremećaji ravnoteže na razini naselja utječu na ulogu povijesnih mjesnih centara koji su kao otvoreni prostori u starim jezgrama određivali instrumentalnu, kontrolirajuću, sociokulturnu i simboličku prostornu

orijentaciju stanovnika. U ovom je istraživanju korišten model prostornih orijentacija Ine-Marije Greverus, temeljen na modelu Erika Cohena. Instrumentalna orijentacija odnosi se na resurse za osiguranje materijalne egzistencije i mogućnosti njihova korištenja za pojedinca. Kontrolirajuća prostorna orijentacija odnosi se kako na formalnu tako i na neformalnu kontrolu i suodlučivanje stanovnika u javnom i privatnom korištenju i oblikovanju prostora. Sociokulturna prostorna orijentacija proizlazi iz potencijala prostora za društvene i kulturne aktivnosti važne za razvijanje ličnosti. Napokon, simbolička prostorna orijentacija odnosi se na estetske preferencije, kao i na specifične tradicijske i spomeničke vrijednosti povezane s prostorima i njihovim detaljima.

Zaključujući svoj rad autorica razrađuje konkretne prijedloge postupaka kojima bi se historijskim jezgrama istraživanih gradića vratilo njihovo primarno značenje za svaku od navedene četiri prostorne orijentacije stanovnika. Predlaže niz novih sadržaja: od kafića na otvorenom do zavičajnih muzeja, od odgovarajućih trgovina do otvorenih prostora koji su nizom detalja prilagođeni pješaku, od saniranja i prenamjene reprezentativnih povijesnih građevina do - zašto ne i nostalgичnog - naglašavanja simboličke vrijednosti već zaboravljenih pojilišta stoke, sakupljališta mlijeka, pekara, javnih mjesnih vaga i niza drugih detalja koji svjedoče o nekoj prošloj svakodnevicu, ali, u novoj funkciji, postaju i dio današnje.

MAJA POVRZANOVIĆ

Sizilien - die Menschen, das Land und der Staat, von Christian Giordano und Ina-Maria Greverus, mit Beiträgen von Maria Caballero von Schlabrendorff ... [et al], (Notizen, Bd. 24), Institut für Kulturanthropologie und Europäische Ethnologie der Universität Frankfurt am Main, Frankfurt am Main 1986, 553 str.

Časopis *Notizen* u 24. svesku donosi rezultate istraživanja čiji su terenski dio proveli 1982. i 1983. profesori i studenti Instituta za

kulturnu antropologiju i evropsku etnologiju frankfurtskog sveučilišta u šest mjesta na Siciliji, te u zapadnonjemačkom Sindelfingenu, napućenom sicilijanskim ekonomskim migrantima. Izdavači sveska naslovljenog *Sicilija - ljudi, zemlja i država* profesori su Christian Giordano i Ina-Maria Greverus, koji su i vodili taj istraživački projekt. U uvodnom tekstu objašnjavaju projekt u kontekstu "istraživačkog učenja" kojim se mladi etnolozi na frankfurtskom sveučilištu već desetak godina sustavno uvode u znanstveni rad. Naglašavaju prednosti i nedostatke timskog istraživanja, te obrazlažu kriterije po kojima su odabrali istraživana mjesta. Razmatraju sudjelujuće promatranje današnje svakodnevice i odgovaranje na povijesna pitanja kao na aspekte procesa razumijevanja jedne strane kulture, te iznose polazišta i ciljeve ovog istraživanja.

Istraživanjem se pokušao definirati odgovor sicilijanskog društva na impulse modernizacije iz industrijaliziranog svijeta. Pritom je znatna pažnja posvećena tematici čuvanja nekih vrijednosnih orijentacija u uvjetima sve bržih globalnih mijena. Rezultati govore o kolektivnoj svijesti, o tradicijama, o povijesnom prostoru, o iskustvima u tuđini, o očekivanjima u budućnosti - o tome kako današnji Sicilijanci postižu dinamičnu ravnotežu identiteta. Uz to ovo istraživanje daje empirijske potvrde nekih podudarnosti, razilaženja i istovjetnosti obilježja dvaju različitih društava - sicilijanskog (zvanog "južnjačko") i zapadnonjemačkog. Autori su svjesni da je komparacija kultura primarna strategija sustavne kulturne antropologije koja iz mnoštva kulturnih varijanata nastoji očitati transkulturne pojave.

Kako u danim organizacijskim okvirima nije bilo moguće provesti globalno istraživanje sicilijanskog društva, istražene su tri tematske cjeline: upotreba i oblikovanje stambenog okoliša, struktura i uloga obiteljske časti i stav građana prema državnim institucijama. Iako su se voditelji projekta u ovom izboru slijedili svoje ranije istraživačke interese i iskustva koja znatno određuju i predznanja njihovih studenata, na njihovo se zadovoljstvo pokazalo da su odabrana područja suvremene sicilijanske svakodnevice društveno-politički izuzetno aktualna. Ovo je istraživanje primjer kulturne antropologije koja je sposobna "osjetiti puls